

השורשים השניים בלשון העברית (עיון אנליטי השוואתי)

أعداد
أ. م. د. عامر محمد سليم
المدرس المساعد
زينة جابر ياس

הקדמה

- **החשיבות הכללית של החקירה .**
החקירה הזאת עוסקת בעיון השורשים השניים שבלשונות השמיות ע"י איסוף הפעלים העבריים בעלי שתי אותיות דומות וביוחד שתי האותיות הדומות הראשונות בפעלים ובהשוואתם עם הפעלים הערביים שמביעים את משמעות אחת מבחינת הסימנטיקה .
- **ענין החקירה .**
השורשים השניים בלשון העברית (עיון אנליטי השוואתי) .
- **תוכן החקירה .**
הגדרת השניות ואיסוף פעלים מן המילונות: י. קוגמן . מלון עבריי-ערבי ושגיב, דוד. מלון עבריי-ערבי, עם הציטוטים וקיבוצם בנספח לפי האלפביתא העברית .
- **החשיבות התורית .**
שמוש בהשוואה עם הלשון הערבית .
- **מנהג החקירה .**
שמוש המנהג האנליטי והמנהג ההשוואתי .
- **החשיבות הפרגמטית .**
העיון הזה מועיל לסטודנטיים בשעורי הדקדוק העברית , ההאזנה והסיחה , וגם יש חשיבות להערכת נספח השוואתי כולל את הפעלים העבריים בעלי השורשים השניים למען להקל את הקשיים שנתקל בהם לומדי הלשון העברית במחלקה .

- **מטרת החקירה .**
עיון סימנטיקי , קבוצים סימנטיקיים וסיווג התחומים הסימנטיקיים של השורשים השניים .
- **הדרכים המובילים למטרה .**
העריך רשימה סטטיסטית למספרי הפעלים האלה עם בחירה כמותית .
- **התוצאות החדשות שבחקירה .**
שאינם נלמדו בתחומים סימנטיקיים בעבר , וקביעת האות למען משמעות מסוימת .

- **פרקי החקירה .**

ההקדמה , המבוא , השורשים השניים , השלשיים , הרבעיים והחמשיים , אותיות היסוד , המסקנות , התמצית , נספח של הפעלים .

- **המקורות החדשות המשתמשות בחקירה .**

- 1- שג'יב , דוד . מלון עבריי-ערכי , הוצאת ירושלים , 1985 .
- 2- ד. ע. عبد التواب. رمضان . فصول في فقه العربية . جامعة عين شمس ، 1999 .
- 3- ד. علي.خالد اسماعيل . فقه لغات العاربة المقارن مسائل و آراء . اريد، 2000 .
- 4- E. Kautzsch & S. A. E. Cowley, Ed. Gesenius' Hebrew grammar. OXFORD, (2d English Ed.) 2003.
- 5- ד. وافي. علي عبد الواحد . علم اللغة . مصر، الطبعة التاسعة 2004 .

המבוא

הערבים הקדומים לא חקרו בענין השניות חקירה ישירה ורחבה, אבל מעט מהם עיינו בו, וחשבו במציאותו בספריהם, בתחום "התורה הצירופית" הקדומה, האומרת לשורשי הדבור הם: שמות ופעלים מורכבים לפחות משלוש אותיות. אך קבוצה של המודרנים כבר טענה שישנם שניות, לפי כך עיינו ענינם בהשתנות מבחנת החקירה ומבחנת הקלות בענין או בקצור.⁽¹⁾

השניות היא התורה שנזכרת כי המוצאים בלשון הערבית וכך בלשונות השמיות אינם הבטויים בעלי האותיות השלושיות, אלא בעלי שתי אותיות. לפי כך אפשר להשיב השורשים השלושיים לשורשים השניים.⁽²⁾

הבלשנים הערביים הקדומים והמזרחנים בימינו כבר חקרו בשורשי הלשונות השמיות, והאם הם שניות או שלשיים? והביעו בדעות שונות בענין הזה.⁽³⁾ יש משהם חושבים שהדיבור היה בראשונה מבוסס על אות אחת: אות מנוקדת ואות נחה, בחקוי לקול הטבע, אחר כך נוספה אות אחת או יותר בראש המלה או בתוכה או בסופה, המדברים השתמשו בו בשימוש שונה מארץ לארץ, השבטים, הסביבות והמזגים, לכן לכל תוספת או השמטה או הבדלה או גזרה, היתה לה משמעות או מגמה או רעיון.⁽⁴⁾

אבל האב מרמג'י אל-דומניכי לא היה פחות בהתלהבותו מהאב אנסתס אל-כרמלי (1866-1947), למען להגין על דיעתו שנזכרה בספרו "המלונות הערבית לאור השניות בלשונות השמיות" שאומר בו "כל אות שנאספה בשורש שניוני, יהיה לפי חוק ההתפתחות הלשונית, הוספות תחילית, תוכית, סופית, עם השארת החיבור המשמעתית בין השניוני והשלשי כמו היא ממושכת בין השלשי והרביעי ומה שרבה ההוספות".

כבר רימה אותו מה שהגיע אליו הכפול השלושי, בכמה מהלשונות השמיות, אחרי שהוסם שוה-נח באות הסופית של המילה, בגלל להשמטת התנועות התחביריות וכו, לפי כך ההכפלה נשמטת, ונשארת בשתי אותיות, לפי כך הוא חשב שהדבר הזה העקרי בו, ואמר "הפעל הכפול הערבי, שנאמר שהוא מורכב משלוש אותיות מקוריות, שאין לו דמיון בלשון הסורית, אלא בשתי אותיות ועוד; כגון: $قَصَّ = قَصْ$, $وَحَمَّ = حَم$, $مَسَّ = مَس$, לכן כל הפעלים הכפולים, שהם באמת שניות, והשניוני נמצא בכל הלשונות השמיות".⁽⁵⁾

האב מרמגי' שכח הדבר הזה , כי בסמיכת הפעלים הכפולים לגופים , בלשונות העברית והסורית , ההכפלה תפיעה ; כגון בעברית : (סב) במשמע "أحاط" באי כפל, וכאשר הסמיך אותם למדבר נאמר: (סבותי) , נראה בדוגמה זו ההכפלה מופיעה , וגם שכח שאפשר להסרת ההכפלה , כגון: (סבבתי) , אראה גם בעברית: לב lēb במשמע "قلب" אשר אין בה כפל לאות "ב" , בגלל באה בסופה של המלה , אבל כשנוגעת בגופים , הכפל מופיע בה עוד , כגון: לפי libbī במשמע "قلبي" כאמור בלשון הסורית: baz במשמע "سَلَب" וכאשר נסמכה לנסתרת כגון: bezzat במשמע "سَلَبْت" , ובמדבר נאמר כגון: bezzei במשמע "سَلَبْتُ" וכו' . הסכום בענין "השניות" אף על פי נמצאתו בכמה הלשונות השמיות , אי אפשר לעשות אותו המוצא הראשוני של הלשונות האלה לכן אנחנו נסכמים עם דעתו של המרצה עבד-אללה אמין האומרת , אי אפשר להסכים , שהמלה: رجلاً מקורה : رَجٌ , המלה قرداً מקורה : قِرٌّ , והמלה فيلاً מקורה : في , כמו סוברים החוקרים .⁽⁶⁾

וקבוצה אחרת מהחוקרים חושבים שהשורשים ברובם שלשיים , ויש מהם גם שניוני , ומהם מי שאמר שרובם הם שורשים שניים . ומבין המייסדים את תורתו על השורשים השניים , ואחר כך על השלשיים ורבעיים וחמשיים . הוא הבלשן הידוע אחמד בן פארס אל-קזויני (329-395) שחבר את מלונו (מדות הלשון) , הוא ניסה להוכיח שהשורשים הרבעיים והחמשיים הם במקורם שורשים שלשיים . מן החוקרים האחרים שעסקו בענין הזה , הם הבלשנים היהודים בספרד במשך המאה העשרה והאחת העשרה לספירה , בראשם מ"יהודה חיוג"^(*) שהקדיש את רעיון השורשים השלשיים בלשון העברית .⁽⁷⁾

השורשים השניים, השלשיים, הרבעיים והחמשיים

השורשים השניים מורכבים משתי אותיות ומציינים על־פירב מושגים שהשיג עוד האדם הקדמון, כגון: "שמות בני המשפחה – אב, אם, אח, בן, בת, חם" (8) ואם חזרנו לתינוק ואיך הוגה האותיות, מבחינים שהוא מתחיל באותיות הגרון, אחר כך באותיות השפה, ודרך זו מתדרג להגה את האותיות בממשיכות עם הגדלת איברי ההגה שלו, והופעת שניו, וגדילת את היכולות השכלתניות שלו שקשורות לתהליכת ההגוי והדבור קשורה חמורה, וכל פְּגָם שקורה במחשבה ואיברי ההגה של התינוק משפיע -בצורה חמורה- ביכולת בן אדם בתחום הדבור המועיל. ובהבחנת התינוק אנו רואים שהוא אינו יכול להגות שורשים שלשיים ועוד, ורוב הבטויים שלו מורכבים מאותיות הגרון, שפתיות בעלי אות ותנועה גדולה או קטנה, או החזרת בטויים כאלה, כגון: بابا, מאמא, טאטא, נאנא... الخ. הבטויים האלה למד אותם התינוק מפי הוריו וסביבותיו. ולו היה לבדו, היה לומד בלתיים מן בעלי־חיים, או לומד מחקוי קולות הטבע, ואולי הוגה בקולות בלתי כוונה שמביעים על הרגישות השונות. (9)

לפי דעת הבלשנים, השרשים השניים מוצאים מתקופת הילדות של הלשון. (10) החוקרים עיינו בענין הילדות של הלשון ויש דעות שונות בענין זה. אל־סוטי מצטט מן אל־הראסי (*ב) מפרשונותו בענין מוצאים תורת הלשון אמירתו: "הדבור הוא אות והגה... והוא מקצה הראה אל החנכים, ומצאו עשרים ותשע אותיות... ואחר כך באו למסכנה שתאמר האותיות האלו לא ספקו, המשמעות תשאר חסירה כאשר נפריד האותיות האלו, והרכיבו הדבור מהן שניות, שלשיים, רבעיים וחמשיים, וזה הוא המוצא בתרכיב". והדבר הזה תומך את ברעיון הילדות של המוצאים מאות ותנועה, ואחר כך נאספו במוצאים שניים, שלשיים, רבעיים וחמשיים, תענית לציודי החברה. (11)

ועם התפתחות האדם באה התרחבות השרשים באותיות ובתנועות: תהליך זה מסתמן אפילו במלות: אז-אלי, על-עלי, עליך, הן-הנה, נא-אנא, כך-ככה. (12)

ובענין זה, שני הגרמניים פורסת ודיליתזש ראו שמוצאי המלים השמיים היו בעבר מורכבים משתי אותיות. אחר כך הוסיפו על כל מוצא מהם אות שלשית. לפי העקרון הזה וברמאות למען להקריב בין המוצאים השמיים להמוצאים ההודיים-האירופיים. (13)

גם בפעלים מגזרות החסרים, הנחים והכפולים, אנו מוצאים את השניות הקדמונית של השרשים העבריים, אלא שין כאן אלא שניות מדומה, כמובן: גש-יגש-התנגשו, קח-אקח-לקח, סב-יסב-סבב, קם-קים, מת-מות דן-דון ועוד. (14)

ואפילו בשרשים , שהם בעלי שלוש אותיות הגויות תמיד , יש בהם שרשים דקדוקיים , שנוצרו משתי אותיות היסוד , כלומר , משרשים גנתיים (או היסטוריים) שניים . כאמור לעל , קיימות בלשון העברית קבוצות של שרשים בעלי שתי אותיות משותפות , שהן השורש הגנתי של שרשי הקבוצה , וכבר הבאנו לעיל דוגמאות לכך .⁽¹⁵⁾

למען להסיג המטרה הזו , יש להשתמש ב"שניות" בסוגה המיוחדת שהימצאנו על ידי החקירה האישית ; הלא הוא , שאין להחזיר את השלשי לשניוני אחד , אלא לשני שורשים שניים , או יותר , בהספקת הצורך . לפי כך אנו חייבים לעשות זה בענין בטול "הנגודים" , ז"א החזרת בעל השורש השלשי בראש ובראשונה לשניוני מתאים לאחד משתי המשמעויות המתנגדות ; אחר כך לשניוני אחר מתאים למשמע השני . ואם היה הבטוי בעקרו שניוני , משווה במה הוא מקובל בלשונות השמיות . כגון:

ضعف :

לבטוי הזה שתי משמעויות מתנגדות , הראשון: תکرר, زاد , כثر ; השני: نقص , هزل . לפי המשמע הראשון , השלשי יוליד מהשניוני: "ضَفَّ" המורה על ההוספה והריבוי . כי לומר : ضَفَّ الشيء : زاد عليه , וגם נאמר: ضَفَّ وتتضافَّ القومُ على الماء , اجتمعوا وازدحموا . ולפי המשמעות השנית , יבוא מהשניוני: "ضَعَّ" وهو اسم صوت يزجر به الجمل أن ترويضه وتدليله , اي تضعيفه . ومن اسم الصوت "ضع" هناك فعل "ضعَّ" الناقةَ والجملَ : راضهما , اي ضعَّفهما . ومن "ضعَّ" الثنائي المفرد اشتق الثنائي المثني وهو : "ضَعَّضَعَ" اي قَوَّضَ وهدم حتى الارض . ومن "ضَعَّضَعَ" صيغ مطاوعة "تَضَعَّضَعَ" . وهذه معانيه بحروفها كما في المعاجم : تَضَعَّضَعَ : خضع ودَلَّ , وضعفَّ ; وجفَّ جسمه , من مرض , أو حُزن . ومنه : الضَعَضاع : الضعيف من كل شيء .

فمن الثنائي "ضَفَّ" جاء الثلاثي "ضعَّف" باقحام العين . ومن الثنائي "ضعَّ" صدر "ضعُف" , اي هذا الثلاثي عينه , بزيادة الفاء . وهكذا زالت "الضدية" ; اذ لم تكن الا ظاهرة .⁽¹⁶⁾

הדבר החשוב לנו ביותר בענין זה הוא המוצאים הלשוניים הם פשוטים בעיקרם , אחר כך מתגדלים בסמיכת הגות או אותיות להם , עד שיגיע הלשון לסדר לשוני נורמלי קבוע . לפי כך , הנורמליות נחשבה יסוד חשוב בהתגדלות הבטויים , ויהיו שניות או שלשות או יותר , לפי הצורך וחידושו וגיוונו , אחרי שיתאספו כמה מהבטויים הראשוניים , ויתגדשו להווי סדר קבוע תתיצב עליה הלשון הזו . ומכאן אפשר להוכיח , יש הגות יסודיות שיש לה משמעויות מסוימות , וההגות האלו בעלות המשמעויות הקלישות מורכבות יחד בטויים חדשים , שמביעים משמעויות אחרת , מהוות מאותיות הראשוניות ומשמעויותן .⁽¹⁷⁾

אם האות (ב) עם תנועה משהיא הביעו את משמעות מסוימת , כמו משמעותה על "האב" בתחילה , יתחיל השלב השני בהרחבת המשמעות היסודית הזו , למען להביע את כל מה שיש לו קשר ב"אב" מאנשים אחרים קרובים ממינו , ואחר כך מתרחב למען להביע את כל מה שיש מצטיין בתכונותו של "האב" מטפול, וכדומה . כאשר המשמעויות האלו מגיעות למספרים רבים , הצורך מופיע לתקון את ההגה היסודית , שהיא האות (ב) , על ידי הוספת אותיות אחרות לה , למען להקליט משמעויות חדשות בתוספות חדשות , והופיע כגון בטויים: *بابا* , *بي* , שהמורים על מקום או מגור , אחר כך מתבססת המלה: *بيت* , ואחריה המלות: *باب* , *بئر* , *بعد* , *ابن* , *بنى* , *بر* , *بين* . והיסוד העקרי בענין זה הוא אות (ב) בנוסף לתנועה שהבטוי מתחיל בה , אחר כך הוסיפו לו אותיות בעלות משמעויות אחרת לגעת להוראה חדשה , עד שהלשון מתיצב לסדר קבוע , כמו המלים בעלות אות אחת או שתי אותיות או שלוש אותיות או יותר .⁽¹⁸⁾

השרשים השלשיים הם הרוב המכריע בלשון העברית , ולפי כך נקבעה השלשות כיסוד השורש העברי הדקדוקי . ומהשרשים השלשיים נתהוו השרשים הרבועיים לצורותיהם השונות .⁽¹⁹⁾

אותיות היסוד

גם אותיות השורש ניתנות להפרדה בהתבוננות מעמיקה: לרוב שתי אותיות, פא הפעל ועין הפעל, או עין הפעל ולמד הפעל החוזרות ונשנות בקבוצה שלמה של שורשים דקדוקיים: ויש מהן, לרוב אות אחת, המבדילה שורש אחד ממשנהו ומעמידה אותו על יחודו ועצמאותו. את האותיות המשותפות להרבה שורשים עבריים נכנה בשם "אותיות היסוד". לפי דעת הבלשנים, אותיות היסוד הן השורש הקדמוני הגנתי, שממנו הסתעפו שורשים דקדוקיים ויצאו למשמעות שונים. באותיות הללו גלום איפוא המשמע הראשוני, הקדום של המלה, ולא בשורש הדקדוקי, שלא בא אלא לגוון את המשמעות או לשנותה כליל.

כאמור, יש שאותיות היסוד הן האחרונות בשורש הדקדוקי. (20) אלה הם השרשים היוצאים ממקור אחד ומסתעפים אח"כ לשרשים חדשים, שוים במושג ראשי ומשתנים אח"כ ע"י חלוף אות אחת או שתיים, או חלוף מצבן למושגים שניים. לפי ההבדלים שביניהם. (21) כגון בלשון ערבית:

א- امثلة التصدير:

ثَرَمَ: الثَّرَمَ محرّكة . انكسار السنّ من اصلها أو سنّ من الثنايا ، والرباعيات . أو خاص بالثنية . ثَرِمَ كفرَحَ فهو أثرم وهي ثَرْمَاء وفي الثرم معنى القطع . جَرَمَ: الجَرْمُ: القطعُ . جَرَمَهُ يَجْرِمُهُ جَرَمًا: قَطَعَهُ . حَرَمَ: حَرَمَهُ الشئ يحْرِمُهُ وَحَرِمَهُ يَحْرِمُهُ حَرِيمًا وَحَرْمَانًا وَحَرْمًا وَحَرِمَةً وَحَرِمًا وَحَرِمَةً وحريمه: منعه إياه . ومنه حَرَمَ أسقف النصارى فلاناً: قطعهُ من شركة المؤمنين . والاسم الحَرْم بالكسر . وفيه معنى القطع . خَرَمَ: خَرَمَ الخَرَزَةَ يخرمها وخرّمها فتخرّمت: فصَحّها . وفلاناً . شقَّ وَتَرَته انفيه . وهي ما بين مَنْخَرِيه فخرم هو كفرح اي تخرّمت وَتَرَته . والخَرَمَة، محرّكة، موضع الخَرَم من الأنف . والخرماء: الأذن المنخرمة والقطع ظاهر في البداية. (22)

شَرَمٌ: الشَّرَمُ: الشَّقُّ، والفِعْلُ: كضرب وقطع ما بين الأرنبة. ورجل أشْرَمُ بيِّن
 الشَّرَمَ محرَكَةً، أي مشروم الأنف. ومنه قيل لابْرَهَةَ: "الأشْرَمُ".
 صَرَمٌ: يَصْرِمُهُ صَرَمًا وَيُضَمُّ: قطعُهُ بائنًا. وفلانًا: قطع كلامه. والنخل والشجر:
 جَزَّهُ كاصطرمة.

عَرَمَ: عَرَمَ العِظْمَ: نزع ما عليه من لحم كتعرَّمة.
 عَرِمَ: العَرَامُ: الهلاك والعذاب. والغريم: الدائن والمديون، ضدَّ ومعنى القطع لا
 يخفى على احد.

والأصل في كل ما تقدم: الرَّمَّ يقال: رَمَّ الشَّيْءُ. اكله. والرَّمَّة بالضم: قطعة من حبل
 متهرئ. (23)

כגון בלשון עברית:

אָבַח, זָבַח, טָבַח: נראח שיוצאים ממקור שהן האותיות העקריות «בח» ומורות
 על הריגה ושחיטה. ולפי זה נִתְּתִי אֲבַחַת-תָּרַב (יחזקאל כא-כ) פירושה, שחיטת
 חרב. זבח, מורה על שחיטת קרבן. טבח, שחיטת חולין.
אָבַד, נָבַד, סָבַד, רָבַד: יוצאים משרש «בך» ומורים על פעולת אחיזה
 והתדבקות. ושנויי פ"א הפעל מורים על הבדלי המושגים השניים שביניהם.
 אבך: וַיִּתְּאָבְכוּ גֵאוֹת עֶשֶׂן (ישעיהו ט"ז), פירושו נתקשרו ענני העשן. נבך:
 נִבְכִים הֵם בְּאֶרֶץ (שמות ידג) פירושו נאחזו מבלי יכולת לצאת. סבך: נֶאֱחָזוּ
 בְּסָבָךְ בְּקִרְנָיו (בראשית כב"ג) פירושו אחוזו בקוצים. רבך: מִרְבֶּכֶת
 תִּבְיָאָנָה (ויקרא ו"ד) פירושו מדובקת ע"י טיגון. (24)

הָדַף, נָדַף, שָׁדַף: מורים על דחיפה. כמו: וְאִם-בְּפֶתַע בָּלֵא-אֵיכָהּ, הָדַפוּ
 (במדבר לה-כב), וּמִקֶּרְחֵי נוֹדָף רֵיחַ דָּק שֶׁל אָבִיב (ביאליק משירי החורף),
 בְּנִשְׁיפָה אַחַת בָּא זֶה וְשׁוֹדָף לָךְ הַכֹּל (יזהר, צקלג 570).
חָכַר, שָׁכַר: מורים על שכירה. כמו: מֶה בֵּין שׁוֹכֵר לְחֹכֵר? שׁוֹכֵר-בְּמַעוֹת,
 חֹכֵר-בְּפִרוֹת (תוספתא דמאי ו ב), וַיִּהְיוּ שְׂכָרִים חֲצָבִים וְחָרְשִׁים (דברי הימים
 ב כד"ב).

חָשַׁק, נָשַׁק: מורים על השתוקקות. כמו: לֹא מִרְבָּכֶם מְכַל-הָעַמִּים, חָשַׁק יְהוָה
 בְּכֶם--וַיִּבְחַר בְּכֶם (דברים ז"ז), וַיִּשָּׂק יַעֲקֹב, לְרַחֵל (בראשית כט"א). (25)

ב- امثلة الحشو:

رَتَمَ: رتم فلان الشيء. كسره أو دقّه، أو خاص بكسر الأنف.
رَثَمَ: رثم (بثاء مثلثة) أنفه أو فاه: كسره حتى تقطّر الدم منه.
رَجَمَ: رجم فلان فلاناً: قتله ورماه بالحجارة. وهذا الأخير هو الأصل في معناه، وباقي المعاني متفرع منه.

رَدَمَ: ردم الباب: سدّه كله أو ثلثه.

رَسَمَ: رسمت الناقّة: أثّرت في الأرض. ورسم أيضاً: كتب وخط.

رَشَمَ: رشم: كتب وخط.

رَضَمَ: رضم الأرض: أثارها لزرع ونحوه.

رَطَمَ: رطم بسلحه: رمى به.

رَعَمَ: رعّم فلان فلاناً: كرهه وقسره وفعل شيئاً على رَعْمِهِ.

رَقَمَ: رقم الكتاب: رسم حروفه. والرسم لا يخلو من ضرب القلم للورق.

رَكَمَ: ركم الشيء: جمعه وألقى بعضه فوق بعض.

وفي كل الالفاظ معنى جامع هو الكسر أو الدق أو الضرب. والأصل فيه الرم. كما تقدّم شرحه. لكن المُفْتَمِّمُ هنا حرف الوسط أو حرف القلب. فأحدث في محوّلته غير ما أحدث في ما صُدِّرَ بأحرفٍ أُخر. (26)

כגון בלשון עברית:

לָאָה , **לָהָה**: מורים על האדם הִלָּה , וְהִלָּה אֶרֶץ מְצָרִים , וְאֶרֶץ כְּנָעַן , מִפְּנֵי הֶרְעֵב , (בראשית מז"ג), משמע נלאתה ועייפה ארץ מצרים וכו'. וביאליק חידש תואר לָהָה וכתב: ועיני תגשש להה בין השיטין לפני ארון הספרים".
נָאָק , **נָהָק**: האנקה היא אנחה מרה: שְׁמַעְתִּי , אֶת-נֶאֱקַת כְּנִי יִשְׂרָאֵל , (שמות ו"ה) . ואילו נהקה היא צעקת חיה , וביחוד חמור: (הִינָה-ק-פָּרָא עָלַי-דְּשָׂא) , איוב (ו"ה) .

קָפַץ , **קָמַץ**: מורים על אחיזה ותפישה . קָמַץ אֶת פִּי אֶת שִׁפְתָיו אֶת יָדָיו (בלשון המשנה) , וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ , מֵאֲחִידְךָ , הָאֶבְיֹן (דברים טו"ז) . (27)
סָגַר , **סָכַר**: מורים על נעול וסתימה . כמו: וְאֶת-הַדְּלֶת , סָגְרוּ (בראשית יט"י) , בְּשׁוּבוֹ מִן הָעִיר הִנֵּה סוֹכֵר אֶת פִּיהֶם בְּמִצּוֹת (ברנר , א140) . (28)

ج- امثلة الكسع والتذليل:

- نَبَأَ: نبأ الشيء: ارتفع وعلى القوم: طلع عليهم. ومن أرض الى أرض: خرج.
ونبأ: صات خفياً أو هو صوت الكلاب مثل النبح.
نَبَيْتَ: نبت الزرع: خرج من الأرض. والانسان نما شبابه.
نَبَيْتَ: البئر: أخرج ترابها، وعن الأمر والسر: بحث عنه.
نَبَّجَ: نبجت القبجة: خرجت من مكنها.
نَبَّحَ: نبح الكلب والظبي والتيس والحية: أخرج صوتاً.
نَبَّخَ: النَّبَّخُ: جذري الغنم وغيره وما نفظ من اليد عن العمل. ونبخ العجين حمض
وفسد فخرج عليه شئ كالرغوة أو كالنفطات.
نَبَّدَ: نبذ الشيء: طرحه من يده، أمامه أو وراءه، أو هو عام.
نَبَّرَ: نبر الشيء: رفعه. والمغني رفع صوته بعد خفض، والحرف همزه.
نَبَّرَ: نبزه أي لمزه بمعنى عابه وأشار اليه بعينه ونحوها وضربه ودفعه.
نَبَّسَ: نبس بالمجلس: تكلم أي أخرج كلاماً.
نَبَّشَ: نبش الشيء المستوي: أبرزه. والكنز عن الأرض كشفه عنها وأخرجه.
نَبَّصَ: نبص بمعنى نبس. يقال: ما يَنْبِصُ أي ما يتكلم. ونبص الطائر والعصفور
نبيصاً: صوت ضعيفاً. ونبص الغلام نبيصاً: صوت بشفتيه اذا أراد تزويج
طائر بأنثاه.
نَبَّضَ: نبض فلان في قوسه: أصاتها أو حرَّك وترها لترن. ونبض العرق:
تحرك.
نَبَّطَ - الماء: نبع. ونبط فلان البئر: استخرج ماءها .
نَبَّعَ - نبع الماء: خرج من العين .
نَبَّغَ - نبغ الشيء: خرج وظهر الماء: نبع. ونبغ رأسه: ثار منه الثباغة وهي
الهبرية وهي شئ كالنخالة يتساقط من الرأس .
نَبَّقَ - نبق الرجل: كتب. والشيء: خرج . (29)

والاصل في كل ذلك من نَبَّ. يقال: نَبَّ التيس خاصةً يَنْبُ نَبًّا وَنَبَابًا وَنَبِيًّا: صاح
عند الهياج. (30)

כגון בלשון עברית:

אָגַד , אָגַם , אָגַר: מורים על קשור וכניסת איזה דבר, כמו: אגד מורה על קשור דברים יבשים. **אָגַם-מִים** (תהילים קיד-ח) מקום כנוס המים. **אָגַר בְּקִינָן** (משלי י, ה) פירושו מאסף בקיץ.

פָּהַק , פָּהַר: יוצאים ממקור אחד ומורים על מראה זך ולבן, כמו: **שְׁעַר לְבָן בְּפִהָרַת**, ו**מְרָאָה עֵמֶק מִן-הָעוֹר**. (ויקרא יג-כה). **בְּשָׂרָם פָּהַרַת**. ושניהם מפורשים (ויקרא יג-לט). (31)

גָּזַז , גָּזַה , גָּזַם , גָּזַע , גָּזַר: מורים על חתוך. גזז חתיכת שער או אבן, כמו: **וְאִם-מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה-לִּי**, **לֹא-תִבְנֶה אֲתֶהֱנָן גָּזִית** (שמות כ"א), **גַּזַּם הָאֲרֵבָה הַחֹתֶךְ בְּשֵׁנָיו הַתְּבוּאָה**. **יָתֵר הַגָּזַם אֲכַל הָאֲרֵבָה** (יואל א"ד). **גַּזַּע הָעֵץ שֶׁנִּחְתַּךְ רָאשׁוֹ**. **גַּזַּר חֹתֶךְ בַּחֹמְרֵי**, **גַּם-לִי גַם-לְךָ לֹא יִהְיֶה-גָּזְרוֹ**. (מלכים א. ג"כ). (32)

דָּלַג , דָּלַה , דָּלַח , דָּלַל , דָּלַף , דָּלַק: יוצאים ממקור אחד. ומורים על הרמת דבר מהקרקע או מהמים. כמו: **דָּלַג הַרְמַת הַרְגָלִים לַקְפִּיצָה**. **דָּלַה הָעֵלְאָת וְשָׂאִיבַת הַמַּיִם בְּכָלִי**. **דָּלַח הָעֵלְאָת הִטִּיט בַּמַּיִם**. **דָּלַק פִּירוּשׁוֹ הָעֵלְאָת אֵשׁ או רְדִיפָה**. **פִּי דָּלַקְתָּ אֲחֵרֵי** (בראשית לא-לו) פירושו רדפת. וכנגד זה «דל» הוא אחד משמות העני. וכן **דָּלַף מוֹרָה עַל יְרִידַת הַגֶּשֶׁם עִי שְׁנוֹי לַמַּד הַפֶּעַל לַפֿ"א**. **הָרַג , הָרַס:** יוצאים ממקור אחד, **הַרַג מוֹרָה עַל מִיתַת בַּעִ"ח**. **וְהָרַס עַל הָרִיסַת חוֹמָה**. כמו: **וְהָרַגוּנִי**, **עַל-דְּבַר אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי** (בראשית כג-כד), **פִּי הָרַס תְּהָרַסֶם** (שמות כ"א)

זָרַה , זָרַע , זָרַק , זָרַר (זָרַר): מורים על זריקת והשלכת דבר. כמו: **זָרַה-הָלָאָה** (במדבר יז-ב) פירושו זרק. **זָרַע מוֹרָה עַל הַשְּׁלַכַת גְּרַעֲיָנִי הַתְּבוּאָה**. **וְזָרַק יָדוּעַ**. **זָרַר**, **וְיִזְוֹרֵר הַנֶּעֱרַר** (מלכים ב. ד-לה).

חָפַה , חָפַף: פירושם כסוי, כמו: **פִּי עַל-כָּל-כְּבוֹד**, **חָפַף** (ישעיה ד-ה) **חָפַף עָלָיו כָּל-הַיּוֹם** (דברים לג-יב), **מורים על כסוי והגנה**. **יֵשׁ לַפֶּרֶשׁ גִּ"כ בַּהוֹרָאָת כַּסוּי**. **שֶׁהִדְבִּיקוּ עָלָיו דְּבָרִים שְׂאִינָם אִמַּת**. (33)

טָמַן , טָמַר: יוצאים ממקור אחד, ומורים על הסתתרות והתחבאות, כמו: **אֶת-הַמַּצֵּרִי**, **וַיִּטְמְנֶהוּ**, **בַּחֹל** (שמות ב"ב), **פָּנִים קָרַקַע בִּכְן תְּבַשְׁנוּ**, **טָמְרָנוּ** (רש"י, סליחות).

יָרָא , יָרַע: יוצאים ממקור אחד, ומורים על פחידה וחששנות, כמו: **פִּי יָרָא**, **פִּי עוֹדְנוּ נֶעַר** (שופטים ח"כ), **נִפְשׁוּ**, **יָרַעָה לּוֹ** (ישעיה טו"ד). (34)

כָּסַח, **כָּסַם**, **כָּסַס**: יוצאים ממקור אחד, ומורים על קציצה וחתיכה. כסח תרגום של קצור, כסם, כסום, יְכַסְמוּ, אֶת-רְאִשֵׁיהֶם (יחזקאל מד-כ) גלוח שער הראש. כסס נמצא הרבה בתלמוד כס פלפלי (ברכות ל"ב) הכוסס את האורז (שם לז"א) פירש"י כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו גקרא כסיסה. יְכַרְסְמֶנָה חֲזִיר מִיַּעַר (תהילים פ"ד) פירושו קציצה ע"י שני החזיר. **לַעֲב**, **לַעַג**: מורים על בזיון והכלמה. וַיִּהְיוּ מְלַעְבִּים (ד"ה ב' לו"טז) הִלְעַג הַשָּׂאֲנָנִים (תהילים קכג-ד).

מָחָה, **מָחַט**, **מָחַק**: יוצאים ממקור אחד מח, ופירושה מחית דבר והסרתו. כמו: אָמְחָה אֶת-הָאָדָם (בראשית ו"ז) וְהִלְמָה סִסְרָא מְחַקָּה רֵאשִׁו (שופטים ה"כו).

נָהַג, **נָהַל**, **נָהַר**: יוצאים ממקור אחד משרש נה. ופירושה הנהגה והמשכה כמו: וַיִּנְהוּ כָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל (שמואל א' ז"ב) פירושו שנמשכו אחרי ד'. ונהל. נִהְלַת בְּעֵזֶךָ (שמות ט"ז) פירושו נהגת. וכן נהר, וְנָהְרוּ אֵלָיו, כָּל-הַגּוֹיִם (ישעיהו ב"ב) פירושו ימשכו אליו.

סָחַב, **סָחָה**, **סָחַף**: יוצאים ממקור אחד ומורים על העתקת דבר ממקומו. כמו: סחב, אִם-לֹא יִסְתָּבּוּם צְעִירֵי הַצֹּאֵן (ירמיה נ"מה). סחה, בֵּית גָּאִים, יִסַּח יְהוָה (משלי ט"ז) סחף, מָטָר סָחַף (משלי כ"ג) פירושו יורד בחזק.

עָטָה, **עָטַף**: יוצאים ממקור אחד. ומורים על עטיפה, כמו: עָטָה-אוֹר, כְּשֶׁלְמָה (תהילים קד"ב), וּבָהֶעָטַף הַצֹּאֵן (בראשית ל"מב).

פָּלַג, **פָּלָה**, **פָּלַח**: יוצאים ממקור אחד, ומורים הפרשת דבר מדבר בחומרי או במוסרי. כמו: פלג, פִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ (בראשית י"ב) פירושו נתפרדו אנשי חארץ. פלה, וְהִפְלָה יְהוָה--בֵּין מְקַנְהַיִם יִשְׂרָאֵל (שמות ט"ד) פירושו והבדיל. פלח, כָּמוֹ פִלַּח וּבִקְעַ בְּאָרֶץ (תהילים קמ"ז) פירושו בקיעה והבדלה. פלח, חתיכה.

צָעַד, **צָעָה**, **צָעַן**: יוצאים ממקור אחד ומורים על תנועה, ונדידה. כמו: ואב לכולם צעד, וְדָרָךְ בֵּיתָה יִצְעָד (משלי ז"ח). צָעָה בְּרַב פֶּחֹו (ישעיה סג"א) פירושו הולך בצעדי און. וְשָׁלַחְתִּי-לוֹ צְעִים, וְצָעָהוּ (ירמיה מח"ב) אשלח לו מגלים ויגלוהו. אֶהְל בַּל-יִצְעָן (ישעיה לג"כ) פירושו לא יעתק ממקומו. (35)

קָצַב, **קָצָה**, **קָצַע**, **קָצַץ**, **קָצַר**: השרשים דומים לא רק ע"י האותיות ק' צ' המשותפות להם, אלא גם במשמעותם, שהיא: לגזור, לחתוך, לכרות, לגדע... ובכליזאת רק דומים, אבל לא זהים, ולפיכך יש להבחין יפה יפה בשימושם, (36) כמו: קצב: וַיִּקְצַב-עֵץ וַיִּשְׁלַךְ (מלכים ב' ו"ו), קצה: הָרִינִי קוֹצָה לָךְ אֶטְרִיֹת גְּדוּלוֹת וְאֶרְפוֹת (עגנון, כלה שצב), קצע: בְּנֵי קוֹצְעֵי

קציעות (תענית דיה), קצין: וְקִצְתָּהּ, אֶת-פִּפְּהָ (דברים כה"ב),⁽³⁷⁾ קצר:
רְאִיתֶכֶם שׁוֹב בְּקִצְרֵי-יְדְכֶם (שמו של אחד משירי ביאליק).⁽³⁸⁾
רַעַד , רַעַם , רַעַשׁ: יוצאים ממקור אחד ומורים על הזדעזע והתנווד.⁽³⁹⁾
כמו: רעד: וּבְעוֹד כְּלָה רוֹעֵד מְצַנֵּה חוֹדְרָת (ביאליק, שירה), רעם: יְרַעַם
הַיָּם, וּמְלֵאוּ (תהילים צו"א), רעש: אֶרֶץ רַעֲשָׁה, גַּם-שָׁמַיִם (שופטים
ה"ד).⁽⁴⁰⁾
שָׁפַד , שָׁפַע: יוצאים ממקור אחד ומורים על הזלה ושפיכה. כמו: אֶל-שָׁפַד
הַדְּשָׁן (ויקרא ד"ב), כִּי שָׁפַע יָמַיִם (דברים לג-יט).⁽⁴¹⁾
תָּאָה , תָּאָר: יוצאים ממקור אחד ומורים על הגבלה והקפה. כמו: מִן-הַיָּם,
הַגָּדֹל, תָּאֵאוּ לָכֶם, הַר הָהָר (במדבר לד"ז), תאר: וּסְפָרְד בָּם יִצְמַד לְתָאוֹר
אֶת גְּבוּלוֹ תָאוֹר (יהודה הלוי, ג' 83).⁽⁴²⁾

המסקנות

אנו רוצים להבהיר את התוצאות הסיקנו בתוך המחקר שלנו :

- 1- הערבים הקדומים לא חקרו בענין השניות חקירה ישירה ורחבה , אבל מעט מהם עיינו בו , וחשבו במציאותו בספריהם , בתחום "התורה הצירופית" הקדומה , האומרת ששורשי הדבור הם: שמות ופעלים מורכבים לפחות משלוש אותיות . אך קבוצה של המודרנים כבר טענה שישנם שניות .
- 2- כבר הבהיר לנו ע"י החקירה שלנו את שורשי הלשונות השמיות , בראשונה הדיבור היה מבוסס על אות אחת: אות מנוקדת ואות נחה , אחר כך נוספה אות אחת או יותר בראש המלה או בתוכה או בסופה .
- 3- נראה היטב לנו ע"י העיון הזה , כי רעיון היוליד של המוצאים מאות ותנועה , ואחר כך נאספו במוצאים שניים , שלשיים , רבעיים וחמשיים .
- 4- גם בפעלים מגזרות החסרים , הנחים והכפולים , אנו מוצאים את השניות הקדמונית של השרשים העבריים , ואפילו בשרשים , שהם בעלי שלוש אותיות הגויות תמיד , יש בהם שרשים דקדוקיים , שנוצרו משתי אותיות היסוד , כלומר , משרשים גנתיים שניים .
- 5- השרשים השלשיים הם הרוב המכריע בלשון העברית , ולפי כך נקבעה השלשות כיסוד השורש העברי הדקדוקי . ומהשרשים השלשיים נתהוו השרשים הרבועיים לצורותיהם השונות .
- 6- נראה היטב לנו ע"י העיון הזה , שיש בלשונות הערבית והעברית קבוצות מהשורשים בעלי שתי אותיות משותפות , תהיו בראש המלה או בתוכה או בסופה , מתחיל בשני פעלים או יותר עד שיגיע לששה פעלים , נותנות משמעות אחת משותפת , וכבר הבאנו לעיל דוגמאות לכך .

התמצית

השניות היא התורה שנזכרת כי המוצאים בלשון הערבית וכך בלשונות השמיות אינם הבטויים בעלי האותיות השלושיות , אלא בעלי שתי אותיות . לפי כך אפשר להשיב השורשים השלושיים לשורשים השניים . וכל אות שנאספה בשורש שניוני, יהיה לפי חוק ההתפתחות הלשונית , הוספות תחילית , תוכית , סופית , עם השארת החיבור המשמעתית בין השניוני והשלשי כמו היא ממושכת בין השלשי והרביעי ומה שרבה ההוספות .

השרשים השניים מוצאים הם: אות והגה , השרשים השניים מורכבים משתי אותיות , והרכיבו הדבור מהן שניים , שלשיים , רבעיים וחמשיים . גם בפעלים מגזרות החסרים , הנחים והכפולים , אנו מוצאים את השניות הקדמונית של השרשים העבריים , ואפילו בשרשים , שהם בעלי שלוש אותיות הגויות תמיד , יש בהם שרשים דקדוקיים , שנוצרו משתי אותיות היסוד , כלומר , משרשים גנתיים שניים .

ולפי כך , החקירה הזו מעונין בנושא השניות , ע"י עיון השרשים השניים עיון אנליטי השוואתי בלשון הערבית ובלשון העברית , גם עיון האותיות היסוד של הפעלים והתוספת שקורה על הפעלים .

المستخلص

الثنائية هي النظرية القائلة بان الاصول في العربية وكذلك في اخواتها السامية ليست الالفاظ ذوات الحروف الثلاثة، بل ذوات الحرفين. اذن من شأن الثلاثيات ان ترد الى الثنائيات. فكل حرف زيد على الاصل الثنائي، يجري على قانون التطور اللغوي، تتويجاً او اقحاماً او تذييلاً، مع بقاء اللحمة المعنوية بين الثنائي والثلاثي، كما هي مستمرة بين الثلاثي والرباعي، وما فوقه من المزيدات. فان اصل الجذور الثنائية هو حرف وصوت حيث تتركب الجذور الثنائية من حرفين، فركبوا منها الكلام ثنائياً وثلاثياً ورباعياً وخماسياً. فقد نجد الثنائيات القديمة للجذور العبرية في الافعال من الصيغ الناقصة والمعتلة والمضعفة، وحتى في الجذور السالمة، ذوات ثلاثة حروف منطوقة، يوجد فيها جذور قواعدية تكونت من الحرفين الاساسين اي من الجذور الثنائية، وعليه كان موضوع هذا البحث قائماً على هذا الاساس، وذلك من خلال دراسة الثنائية والجذور الثنائية دراسة تحليلية مقارنة في اللغتين العربية والعبرية وكذلك دراسة الاحرف الاساسية للافعال والزيادة الحاصلة عليها.

הנספח

אות אליף

- 1- אָגַד : רָבַט , جَمَع .
אָגַם : جَمَعَ , جَمَعَ المَاءَ فِي بَرَكَةٍ .
אָגַר : جَمَع , ادخِر .
- 2- אָהַב : أَحَب , عَطَفَ عَلَي .
אָהַד : عَطَفَ عَلَي , مَالِ إِلَى .
- 3- אָחַד : وَحَّد , رَبَط .
אָחַה : رَتَّق , وَحَّد .
- 4- אָטָה : بَطَأ , تَمَهَّل .
אָטַט : بَطَأ , تَمَهَّل .
- 5- אָטַם : سَدَّ , أَغْلَقَ .
אָטַר : سَدَّ , أَغْلَقَ .
- 6- אָנָה : حَزَن , نَاح .
אָנַח : نَاح , تَنَهَّد .
אָנַן : حَزَن , تَفَجَّعَ عَلَي .
אָנַף : غَضِب , حَنَق .
אָנַק : تَنَهَّد , أَنْ .
- 7- אָסַם : خَزَن (الغلال) , أودِع .
אָסַף : جَمَع , جَنَى (ثمرا) .
- 8- אָצַל : ادَّخِر , اغْدَق .
אָצַר : ادَّخِر , حَفِظ .

אות בית

1-	בָּדַד : انفرد , انفصل .
	בָּדַל : انفرد , انعزل .
2-	בָּהַק : سَطَعَ , لَمَعَ .
	בָּהַר : اوضح , لَمَعَ .
3-	בָּזַק : نثر , نرّ .
	בָּזַר : نثر , بعثر .
4-	בָּלַג : كَبَت , كَظَم .
	בָּלַם : كَبَت , كَبَح .
	בָּלַע : جَرَعَ , اَمْتَص .

5-	כָּלַל : خلط ، عجن .
	כָּלַס : خلط ، مزج .
6-	כָּלַע : أهلك ، دمر .
	כָּלַק : دمر ، هدم .
7-	כָּרַג : لولب ، قلوظ .
	כָּרַז : فتح حنفية ، لولب الى الداخل .
8-	כָּרַר : اختار ، نظف .
	כָּרַשׁ : نظف بالفرشاة ، فرك .
9-	כָּתַק : قطع ، اجتث .
	כָּתַר : قطع ، بتر .

אות גימל

1-	כָּבַב : جمع ، كؤم .
	כָּבַה : جمع (الضرائب) ، جبي .
2-	כָּדַד : قطع ، قطف (التمر) .
	כָּדַם : قطع ، قص .
	כָּדַע : قطع ، بتر .
	כָּדַר : قطع ، قطف (التمر) .
3-	כָּזַה : قصّ ، جذّ .
	כָּזַז : قصّ ، جزّ (الصوف) .
	כָּזַם : قصّ ، شذب .
	כָּזַע : قصّ ، شذب .
	כָּזַר : قصّ ، قطع .
4-	כָּחַה : مال ، انثنى .
	כָּחַח : مال ، انحنى .
5-	כָּלַה : كشف ، أبان .
	כָּלַע : كشف ، أظهر .
6-	כָּלַל : درج ، لفّ .
	כָּלַם : لفّ ، طوى .
7-	כָּמַא : رشف ، حسا .
	כָּמַע : رشف ، شرب .
8-	כָּמַז : قطع ، شذب .
	כָּמַם : قطع (غصناً) ، قصّ .

-9	קָנַז : حفظ ، كنز .
	קָנַן : حفظ ، وقى .
-10	קָסַה : خشن ، تجراً .
	קָסַס , קָסַם : خشن ، تعجرف .
-11	קָרַךְ : قشّر ، حك .
	קָרַר : قشّر ، سحب .
-12	קָרַץ : قطع ، جذّ .
	קָרַע : قطع ، قتل .

אות דלת

-1	דָּחַה : دفع ، صدّ .
	דָּחַס : ضغط ، حشر .
	דָּחַף : دفع ، حثّ .
	דָּחַק : حشر ، حثّ .
-2	דָּלַג : طفر ، قفز .
	דָּלַה : أخرج ، استمدّ .
	דָּלַח : عكر ، تلوث .
	דָּלַל : ارتفع ، سما .
	דָּלַף : نضح ، تسرب .
	דָּלַק : اشتعل ، شبّ .
-3	דָּרַךְ : خطأ ، وطأ .
	דָּרַס : داس ، وطأ .

אות הא

-1	הָרַג : قتل ، دمّر .
	הָרַס : حطم ، دمّر .

אות זיין

-1	זָחַל : زحف ، دبّ .
	זָחַף : زحف ، حبا .
-2	זָחַח : رشّ ، نثر .
	זָחַף : رشّ ، بلل .
-3	זָעַם : غضب ، حنق .
	זָעַף : غضب ، سخط .

4-	זָרַב : סאַל , תּדַפֵּק .
	זָרַם : סאַל , גֵּרַי .
5-	זָרָה : זֵר , נִשֵּׂר .
	זָרַע : זֵרַע , נִשֵּׂר .
	זָרַק : זֵר , רִש .
	(זָרַר) זָרַר : בַּעֲשֵׂר , נִשֵּׂר .

אֵית חֵית

1-	חָבֵא : אֲחַתְּבָא , חֲפִי .
	חָבֵה : אִסְתַּר , חֲפִי .
2-	חָבַט : צִרַב , חִבַּט .
	חָבַס : חִבַּט , צִמַּט .
3-	חָלָא : מֵרַצ , אַעַל .
	חָלָה : מֵרַצ , וְהִן .
4-	חָסַד : אֲדַחַר , אֲצַמַּד .
	חָסַן : אֲדַחַר , חִזַּן .
5-	חָפַה : גָּפִי , סַתַּר .
	חָפַף : גָּפִי , חִגַּב .
6-	חָפַר : חֲפַר , אִסְתַּצִּי .
	חָפַשׁ : בַּחַת , אִסְתַּצִּי .
7-	חָצַב : קַטַּע (חֲגַר) , נַחַת .
	חָצַה : קַטַּע (אֲטַרִּיק) , פַּצַּם .
	חָצַץ : קַטַּע , פַּצַּל .
8-	חָקָה : חָקִי , נַחַש .
	חָקַק : נַחַת , נַחַש .
9-	חָרָה : גַּצַּב , אִסַּף .
	חָרַט : נַדַּם , אִסַּף .
10-	חָרַט : נַחַת , חֲפַר .
	חָרַת : נַחַת , נַחַש .
11-	חָרַד : שׁוּט , אַחַרַּק .
	חָרַר : אַחַר , סַחַן .

אות טית

-1	טָבַל : غطس ، غاص .
	טָבַע : غرق ، غاص .
-2	טָח (טוּחַ) : جصّص ، طلى .
	טָחַח (טִיחַ): تجصّص ، تغطى .
-3	טָס (טוּס) : طار ، حلق .
	טָש (טוּשׁ): طار ، حلق .
-4	טָמַן : أخفى ، ستر .
	טָמַר : أخفى ، خبأ .
-5	טָפַח : تعهد ، رعى .
	טָפַל : تعهد ، أعتنى بـ .

אות יוד

-1	יָאָב : رغب ، تاق .
	יָאָל : وافق ، رغب .
-2	יָרָא : خاف ، فزع .
	יָרַע : خاف ، خشي .

אות כף

-1	כָּאַב : ألم ، أحزن .
	כָּאָה : حزن ، تكدر .
-2	כָּמַן : أخفى ، طمر .
	כָּמַס : أخفى ، ستر .
	כָּמַר : أخفى ، دفن .
-3	כָּנֵן : لفّ ، طوى .
	כָּנַף : لفّ ، ضمّ .
-4	כָּסַח : قطع ، قصّ .
	כָּסַם : جزّ ، قصّ (الشعر) .
	כָּסַס : قضم ، قطم .
-5	כָּפָה : أجبر ، أرغم .
	כָּפַף : أجبر ، أكره .
-6	כָּפַל : طوى ، ثنى .
	כָּפַף : لوى ، ثنى .
-7	כָּתַשׁ : سحق ، سحن .
	כָּתַת : سحق ، دقّ .

אות למד

-1	לִבֵּב : أشعل ، أضرَم .
	לִבֶּה : أشعل ، أوقد .
-2	לְהִיב : ألتَهب ، ألتَقَد .
	לְהִיט : وهج ، ألتَقَد .
-3	לְעֹב : أهان ، سخر .
	לְעֹג : هزا ، سخر .
-4	לְעִט : بلع ، التهم .
	לְעִע : بلع ، أزدرد .
-5	לְפַף : لفّ ، عانق .
	לְפַת : طوق ، عانق .

אות מה

-1	מְחָה : محا ، نظف .
	מְחַט : نظف ، حاك .
	מְחַק : مسح ، نظف .
-2	מְסֶה : ذاب ، ماع .
	מְסֶס : ذاب ، أنصهر .
-3	מְצָה : عصر ، مصّ .
	מְצִץ : رضع ، مصّ .
-4	מְרַד : ثار ، تمرد .
	מְרֶה : عصي ، تمرد .
-5	מְרַט : مرط ، صقل .
	מְרַק : فرك ، صقل .
-6	מְרַד : ألم ، أوجع .
	מְרַר : مرّ ، تألم .

אות נוך

-1	נָאַץ : أحتقر ، شتم .
	נָאַר : أحتقر ، أهان .
-2	נִדַּד : أبعد ، أزال .
	נִדָּה : أبعد ، أراح .
-3	נִהַג : قاد ، سیر .
	נִהַל : قاد ، وجّه .
	נִהַר : جرى ، سال .

-4	נָהַג : ناح ، نحب .
	נָהָה : ناح ، ندب .
-5	נָדַד (נִדַד) : أهتز ، طاف .
	נָטַט (נִטַט) : أهتز ، انهار .
-6	נָסַס (נִסַס) : هرب ، تحرك .
	נָעַע (נִעַע) : أهتز ، تحرك .
-7	נָזַז : أنتشر ، نضح .
	נָזַל : سال ، نضح .
-8	נָטַה : مدّ ، نصب (خيمة) .
	נָטַע : غرس ، نصب (خيمة) .
	נָטַש : مدّ ، بسط .
-9	נָכַה : ضرب ، قتل .
	נָכַס : ذبح ، قتل .
-10	נָסַג : أبعد ، أزال .
	נָסַע : سافر ، أزال .
-11	נָסַה : حمل ، رفع .
	נָסַס : حمل (علما) ، رفع (راية) .
-12	נָפַט : ندف (القطن) ، حلج .
	נָפַס : ندف (القطن) ، حلج .
	נָפַץ : ندف ، نفش .
-13	נָפַץ : طار ، حلّق .
	נָפַה : طار ، هام .
-14	נָקַב : ثقب ، حفر .
	נָקַר : ثقب ، نقر .
-15	נָקַף : ضرب ، طرق .
	נָקַש : دقّ ، طرق .
-16	נָשַב : نفخ ، نسّم .
	נָשַף : نفخ ، زفر .
-17	נָשַל : سقط ، خلع .
	נָשַר : سقط ، تساقط .
-18	נָתַס : دمّر ، هدّم .
	נָתַץ : دمّر ، خرّب .
-19	נָתַח : قطع ، شرّح .
	נָתַק : قطع ، أقتلع .

	נָתַשׁ : أجتث ، أقتلع .
-20	נָתַן : أعطى ، سمح .
	נָתַר : أجاز ، سمح .

אות סמך

-1	סָוָה (סוּוָה) : عمى ، قنع .
	סוּוָה (סוּוָה) : عمى ، تعمى .
	סוּוָה (סוּוָה) : ظلل ، حرّض .
-2	סָחַב : سحب ، جرّ .
	סָחַח : كسح ، كنس .
	סָחַף : كسح ، جرف .
-3	סָטַם : حقد ، عادى .
	סָטַן : كره ، عادى .
-4	סָכָה : رأى ، نظر .
	סָכַל : شاهد ، نظر .
-5	סָפַף : تردد ، وقف على العتبة .
	סָפַק : تردد ، شكّ .

אות עין

-1	עָפַט : مسخ ، شوّه .
	עָפַת : حرّف ، شوّه .
-2	עָזַב : ساعد ، أعان .
	עָזַר : ساعد ، أزر .
-3	עָזַז : قوي ، تشجّع .
	עָזַם : تحلى بالعزم والشجاعة .
-4	עָטָה : لبس ، ارتدى .
	עָטַף : ألبس ، لفّ .
-5	עָלַז : فرح ، مرح .
	עָלַס : فرح ، أبتهج .
	עָלַץ : فرح ، مرح .
-6	עָמַם : حمل ، شحن .
	עָמַשׁ : حمل ، شحن .
-7	עָנַב : ربط (ربطة) ، عقد .
	עָנַד : ربط (ربطة) ، وشّح .

-8	לָעַסָה : عجن ، عصر .
	לָעִסָם : كبس ، عصر .
-9	לָעֶצֶה : أغلق ، سدّ .
	לָעִצָם : أغلق ، أقفل .
	לָעֶצֶר : أغلق ، حجز .
-10	לָעִקֵּל : لوى ، عوّج .
	לָעִקָם : لوى ، عقف .
	לָעִקֵּף : لوى ، ثنى .
	לָעִקֵּשׁ : لوى , حرّف .
-11	לָעִרָה : كشف ، هدم .
	לָעִרָם : كشف ، عرّى .
	לָעִרֵף : دمّر ، هدّم .
	לָעִרַץ : أخاف ، دمّر .

אות פא

-1	פָּגַל : أفسد ، لوّث .
	פָּגַם : أفسد ، أعاب .
-2	פָּגַע : قابل ، ألتقى .
	פָּגַשׁ : قابل ، واجه .
-3	פָּדָה : فدى ، حرّر .
	פָּדַע : فدى ، أعتق .
-4	פָּקָה : ثنب ، تقاعس .
	פָּקַק : ثنب ، تتأثب .
-5	(פּוּחַ) פָּח : نفخ ، هبّ .
	(פּוּעַ) נָפַח : نفخ ، أنعش .
-6	פָּלַג : قسم ، شقّ .
	פָּלַה : أنفصل ، أنعزل .
	פָּלַח : فلق ، شقّ .
-7	פָּסַג : فلق ، قلم .
	פָּסַל : نحت ، قلم .
-8	פָּסַח : تخطى ، تجاوز .
	פָּסַע : خطا ، مشى .
-9	פָּסַס : فصل ، فتّت .
	פָּסַק : فصل ، قطع .

-10	פָּצַח : فغر ، فتح .
	פָּצַח : غنى ، فتح .
-11	פָּצַח : كسر ، فلق .
	פָּצַח : شطر ، فلق .
	פָּצַח : فصم ، فلق .
	פָּצַח : كسر ، قطع .
	פָּצַח : نسف ، قطع .
-12	פָּרַח : أثمر ، أخصب .
	פָּרַח : أثمر ، أزدهر .
	פָּרַח : نما ، أزدهر .
-13	פָּרַח : حطم ، فتت .
	פָּרַח : حطم ، هدم .
	פָּרַח : حطم ، كسر .
	פָּרַח : حطم ، هشم .
-14	פָּרַח : نشر ، بسط .
	פָּרַח : نشر ، مد .
	פָּרַח : أنتشر ، أمتد .
-15	פָּרַח : شرّح ، فصل .
	פָּרַח : شرّح (الخبز) ، قطعهُ شرائح .
	פָּרַח : شرّح (الخبز) ، قطعهُ شرائح .
-16	פָּרַח : توسع ، أمتد .
	פָּרַח : بسط ، أمتد .
-17	פָּתַח : فتح ، فغر .
	פָּתַח : فتح ، بسط .
	פָּתַח : فتح ، فتق .

אות צדי

-1	צָכַט : قرص ، مسك . צָכַע : قبض ، مسك . צָכַת : قبض ، قرص .
-2	צָהַב : أصفر ، لمع . צָהַר : سطع ، لمع .
-3	צָמַק : تجعد ، تقلص . צָמַת : تجعد ، انكماش .
-4	צָלַד : مشى ، خطا . צָלַה : سار ، خطا . צָלַע : ترّحل ، تجّول .
-5	צָפָה : غطى ، كسا . צָפַן : غطى ، أخفى .

אות קוף

-1	קָדַד : أنحنى ، طأطأ . קָדַה : أنحنى ، نكس الرأس .
-2	קָדַב : ثقب ، حفر . קָדַח : ثقب ، نقب .
-3	(קוֹט) קָט : سئم ، كره . (קוֹץ) קָץ : سئم ، مقت .
-4	קָטַם : قطع ، قطم . קָטַע : قطع ، بטר .
-5	קָיַט : أصطاف ، صיִיף . קָיַץ : أصطاف ، صיִיף .
-6	קָלַה : خزي ، هان . קָלַל : إنحط ، هان .
-7	קָמַז : تقلص ، تجעّد . קָמַט : כרמש ، געّد .
-8	קָפַד : قطع ، صرم . קָפַץ : قطع ، فرم .

9-	קָצַב : قطع ، قصّ .
	קָצַה : قطع ، جذّ .
	קָצַע : قطع ، سحج .
	קָצַץ : قطع ، فرم .
	קָצַר : قطع ، بتر .
10-	קָרָא : حدث ، وقع .
	קָרָה : حدث ، صادف .
11-	קָרַח : قرّع ، أقتلع .
	קָרַס : تشقق ، أنفلق .
	קָרַע : مزق ، أنتزع .
	קָרַץ : قطع ، أجتز .
12-	קָשָׁה : صلب ، صعب .
	קָשַׁח : صلب ، قسا .

אות ריש

1-	רָגַז : ثار ، غضب .
	רָגַע : أثار ، اهاج .
	רָגַשׁ : ثار ، اهاج .
2-	רָדַד : داس ، أخضع .
	רָדָה : حكم ، أخضع .
	רָדַף : أضطهد ، جار على .
3-	רָהַב : رهب ، خاف .
	רָהַה : تردد ، خاف .
4-	רָחַף : أرتجف ، تحرّك .
	רָחַשׁ : زحف ، تحرّك .
5-	רָמַם : دوّد ، غزته الדיدان .
	רָמַשׁ : دبّ ، غزته الדיدان .
6-	רָסַס : حطّم ، فنتت .
	רָסַק : حطّم ، سحق .
7-	רָעַד : أهتز ، أرتعد .
	רָעַם : رعد ، جأر .
	רָעַשׁ : أهتز ، ضجّ .
8-	רָעָה : كسّر ، هشّم .
	רָעָע : كسّر ، حطّم .
	רָעָץ : كسّر ، هشّم .

-9	רָפָא : ضعف ، وهن .
	רָפָה : ضعف ، وهن .
	רָפֵס : ضعف ، تضائل .
	רָפֶף : ضعف ، لان .
-10	רָפֵס : داس ، طيّن .
	רָפֵשׁ : داس ، وحّل .
	רָפֵשׁ : داس ، طيّن .
-11	רָצַם : ضغط ، دعك .
	רָצַף : ضغط ، معس .
	רָצַץ : ضغط ، كسر .

אות שין

-1	שָׁאָא : سما ، علا .
	שָׁאָב : سما ، علا .
	שָׁאָה : سما ، أرتفع .
-2	(שׁוּג) שָׁוַג : أنسحب ، تراجع .
	(שׁוּט) שָׁט : أنسحب ، تنحي .
	(שׁוּר) שָׁר : تنحي ، مال .
-3	שָׁחָה : أنحنى ، مال .
	שָׁחַח : أنحنى ، أنثنى .
-4	שָׁחַט : قتل ، ذبح .
	שָׁחַת : قتل ، خرّب .
-5	שָׁטַם : حقد ، كره .
	שָׁטַן : عادى ، كره .
-6	(שׁוּם) שָׁם : وضع ، أقام .
	(שׁוּת) שָׁת : وضع ، ثبّت .
-7	שָׁלָה : أمِن ، أطمأن .
	שָׁלוּ : هدأ ، أطمأن .
-8	שָׁנָה : أعاد ، كرر .
	שָׁנַן : ردد ، كرر .
-9	שָׁסָה : سرق ، نهب .
	שָׁסַס : سرق ، سلب .

-10	שָׁסַע : מִרֵּץ , קָטַע . שָׁסַף : מִרֵּץ , שָׁקַץ .
-11	שָׁפַדַּ : סָבַ , סָכַב . שָׁפַע : סָבַ , סָאָל .
-12	שָׁפַה : אִמָּל , חָנִי . שָׁפַע : מָאָל , אֲנַחֲרַף .
-13	שָׁפַה : מָלַס , סָפַל . שָׁפַף : חָכַ , סָפַל .
-14	שָׁפַץ : חָסַן , גָּדַד . שָׁפַר : חָסַן , זָיַן .
-15	שָׁרַג : פָּתַל , גָּדַל . שָׁרַדַּ : פָּתַל , צָפַר .
-16	שָׁתַה : אִסָּס , אִפָּאָם . שָׁתַת : אִסָּס , אִנְשָׂא .

אות תיו

-1	תָּאָה : חָדַ , וּזַע חֲדוּדָא . תָּאָר : חָדַ , חָדַד מִלַּמַּח .
-2	תָּפַס : מָסַכַּ , קִבֵּץ . תָּפַשׁ : מָסַכַּ , קָמַשׁ .
-3	תָּרַה : אִנְדַר , חָדַר . תָּרַע : אֲחַתְּגַ , חָדַר .

המקורות

- 1- הדומניקי . אבא א.ס. מרמרי . מעמיות ערבית - סאמית . לבנא , 1950 . כ5-6 .
- 2- הדומניקי . אבא א.ס. מרמרי . המעיית العربية على ضوء الثنائية والألسنية السامية . مطبعة الآباء الفرنسيين في القدس , 1937 . כ6 .
- 3- ד. עלי . خالدا اسماعيل . فقه لغات العاربة المقارن مسائل واره . ارید , 2000 . כ113 .
- 4- الكرملی . אבא אנטאס מארי . نشوء اللغة العربية وتُموها واكتهاها . مكتبة الثقافة الدينية , بور سعيد . כ1 .
- 5- د. عبد التواب . رمضان . فصول في فقه العربية . جامعة عين شمس , 1999 . כ300-301 .
- 6- المصدر نفسه .

(*) **יהודה חיוג:** יהודה אבו זכריא יחיא אבן דאוד, המכונה חיוג', נולד בעיר פאס במרוקו בסביבות שנת 945. ב-960 נסע לקורדובה, בעת שהיה הוויכוח בן דונש בן לברט לבין מנחם בן סרוק בעיצומו. יש מחלוקת בין החוקרים האם חיוג' הוא יהודה בן דוד, שהיה אחד מתלמידי מנחם, ושהגן על מנחם נגד דונש. ככל הנראה מדובר באותו אדם. רבי יהודה חיוג' היה ממדקקי העברית והפרשנים הפילולוגיים למקרא בספרד המוסלמית. תגלית העיקרית, שבלשון העברית השורשים הם שלשיים, כלומר בני שלושה יסודות, הביאה לקפיצת דרך משמעותית, הן בחקר השפה העברית והן בפרשנות המקרא. חי רבי יהודה חיוג' אינם ידועים, כך לא ידוע מי היו רבותיו ולא ידוע מי היו תלמידיו. סביר להניח שהוא לא התבלט בימי חייו ועבודותיו התגלו כיצירות משמעותיות רק לאחר מותו. נפטר בשנת 1012 בערך. ספריו: חיוג' חיבר לפחות ארבעה ספרים: כתאב אַלְמַנְקִיט, כתאב אלאפעאל ד'נאת חרוף אַלְלִין, כתאב אלאפעאל ד'נאת אַלְמַת'לִין, כתאב אַלְגַמַר. לפרטים נוספים ראה: יהודה חיוג' <http://www.he.wikipedia.org/wiki/>

- 7- ד. עלי . خالدا اسماعيل . مصدر سابق . כ113 .
- 8- אורינבסקי . א. בן-אור . לשון וסגנון דרכי ההבעה העברית . תל-אביב , 1967 . עמ'25 .
- 9- ד. עלי . خالدا اسماعيل . مصدر سابق . כ114 .
- 10- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ'25 .
- (*) **אליהו אליהראסי:** הוא עלי בן מוחמד בן עלי אל-אמלי אל-טברי , הכנוי שלו אבו אל-חסן , גם הוא ידוע בשם אילכיא אליהראסי , נולד בשנת 450 , נפטר בשנת 504 בבגדאד . מספריו: משפטי הקוראן וספרים במוצאים תורת הלשון . לפרטים נוספים ראה: <http://www.irawn-nadwi.blogspot.com>
- 11- ד. עלי . خالدا اسماعيل . مصدر سابق . כ114-115 .
- 12- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ'25 .
- 13- ד. וافي . علي عبد الواحد . علم اللغة . مصر , الطبعة التاسعة 2004 . כ227 .
- 14- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ'25-26 .
- 15- שם .
- 16- הדומניקי . אבא א.ס. מרמרי . המעיית العربية على ضوء الثنائية والألسنية السامية . مصدر سابق . כ219_221 .
- 17- ד. עלי . خالدا اسماعيل . مصدر سابق . כ115-116 .

- 18- المصدر نفسه .
- 19- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ' 26 .
- 20- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ' 17-18 .
- 21- שטייגער . שמואל יהודה . ספר אבני שיש . מוקצ'בו , שנת תרפ"ח . עמ'140 .
- 22- الكرملي . الاب أنستاس ماري . مصدر سابق . ص 4 .
- 23- المصدر نفسه .
- 24- שטייגער . שמואל יהודה . שם . עמ'140 .
- 25- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . הַמְלוֹן הַקֹּדֶשׁ , יְרוּשָׁלַיִם , 1974 . כ"ב, ד, ז , עמ"490-2689 .
- 26- الكرملي . الاب أنستاس ماري . مصدر سابق . ص 5 .
- 27- אורינבסקי . א. בן-אור . שם . עמ' 19-20 .
- 28- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . שם . כ"ד , עמ"1761-1802 .
- 29- الكرملي . الاب أنستاس ماري . مصدر سابق . ص 6-7 .
- 30- المصدر نفسه .
- 31- שטייגער . שמואל יהודה . שם . עמ'140-143 .
- 32- http://www.ancient-hebrew.org/26_scholars.html .
- 33- שטייגער . שמואל יהודה . שם . עמ'147-152 .
- 34- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . שם . כ"ב , עמ" 899-994 .
- 35- שטייגער . שמואל יהודה . שם . עמ'154-164 .
- 36- ד"ר . ברקלי , שאול . דקדוק עברי מודרג, דרגה א' , ירושלים , 1973 . עמ' 106 .
- 37- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . שם . כ"ו , עמ" 2385-2391 .
- 38- ד"ר . ברקלי , שאול . שם . עמ' 108 .
- 39- E. Kautzsch & S. A. E.Cowley, Ed. Gesenius' Hebrew grammar. OXFORD, (2d English ed.) 2003. p. 99.
- 40- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . שם . כ"ו , עמ" 2538-2546 .
- 41- שטייגער . שמואל יהודה . שם . עמ'168 .
- 42- אָבן־שוֹשן , אַבְרָהָם . שם . כ"ז , עמ" 2810-2813 .